

نقد نفت و گاز

دکتر ابراهیم موسی زاده
دانشیار دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران

با همکاری:

هادی شکری

پژوهشگر و مدرس دانشگاه

www.ketab.ir

سرشناسه	: موسی زاده، ابراهیم، ۱۳۵۳ -
عنوان و نام پدیدآور	: فقه نفت و گاز / ابراهیم موسی زاده، با همکاری هادی شکری
مشخصات نشر	: تهران: خرسندی، ۱۳۹۵
مشخصات ظاهری	: ۲۰۰ ص.
شابک	: 978-600-114-652-7
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
یادداشت	: متن عربی فارسی
موضوع	: فقه نفت و گاز
موضوع	: نفت - - صنعت و تجارت
موضوع	: نفت
شناسه افزوده	: شکری، هادی، ۱۳۶۵
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۵ م ۷ / ۵ / ۹۵۶۰ HD
رده بندی دیویی	: ۳۳۸ / ۲۷۲۸۰۱۴
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۳۴۲۹۳۱

انتشارات خرسندی

خیابان انقلاب، خیابان محرابی، خیابان لبافی نژاد، نرسیده به

خیابان دانشگاه، پلاک ۱۴، واحد ۲

تلفن: ۰۲۱-۶۶۹۷۱۰۳۴ - ۰۲۱-۶۶۴۹۰۵۱۲

فروشگاه شماره ۱: دانشگاه تهران، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، تلفن: ۶۶۴۱۰۲۰۳

فروشگاه شماره ۲: میدان انقلاب، خیابان منیری جاوید (اردیبهشت)، پلاک ۹۲، تلفن: ۶۶۹۵۰۷۵۹

فروشگاه شماره ۳: خیابان انقلاب، نرسیده به میدان فردوسی، کوچه شهید براتی، دانشکده حقوق دانشگاه آزاد،

طبقه زیرین (قسمت کتابفروشی) تلفن: ۶۶۷۵۵۹۱۰

پست الکترونیک: Khorsandy.pub@gmail.com

سایت اینترنتی: www.Khorsandypub.com

فقه نفت و گاز

دکتر ابراهیم موسی زاده

با همکاری: هادی شکری

چاپ اول: ۱۳۹۵ - تیراژ: ۵۰۰ جلد - قیمت: ۱۶۰۰۰۰ ریال

ISBN: 978-600-114-652-7

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۱۴-۶۵۲-۷

فهرست مطالب

٧	مقدمه
٩	الفصل الأول: الملكية و الاموال
٩	الأول - المفهوم
١٣	الثاني - المال وأسباب تملكه
١٥	الثالث - أسباب الملكية المترتبة
١٥	أولاً - الأسباب المنسبة لداك، والمترتبة على الجهد الخاص
١٥	أ) العمل
١٩	ب) الكسب المترتب على الجهد
٢٠	ثانياً - الأسباب النافذة للملكية و المترتبة على الخدمة حريز
٢١	الرابع - خصائص الملكية في الشريعة الإسلامية
٢١	أولاً - الخصائص المتعلقة بحقيقة الملك
٢٣	ثانياً - الخصائص المتعلقة بطبيعة الملك
٢٤	الخامس - أقسام الملكية
٢٦	السادس - أسباب التملك
٣٠	السابع - حق الاختصاص
٣١	أ - متعلق حق الاختصاص
٣٢	ب - أسباب حصول حق الاختصاص و الأولوية
٣٤	ج - بعض أحكام حق الاختصاص
٣٧	الفصل الثاني: فقه العقود
٣٧	الأول - معنى العقد
٣٧	السعنى اللغوى
٣٩	السعنى الاصطلاحى
٤١	التعريف العام
٤٣	الثاني - بعض القواعد الحاكمة على العقد

٤٣	أ - قاعدة نفى السبيل
٥٤	ب - قاعدة نفى الركون إلى الظالم
٥٥	ج - أن لا تكون المعاملة غررية
٥٦	د - وأن لا تكون المعاملة ربوية
٥٨	و - أخذ الربا من الكافر الحربى
٥٩	هـ - وجوب الوفاء بالشرط المَجْعول فى العَقْد
٥٩	الثالث - شروط العوضين
٦٢	الرابع - شروط المتعاقدين
٦٣	أولاً - اشتراط البلوغ
٦٦	ثانياً - اشتراط العقل
٦٧	ثالثاً - اشتراط الاختيار
٦٩	رابعاً - اشتراط القصد
٧١	خامساً - اشتراط البلوغية نال التصرف
٧٢	الخامس - بيع السِّلْد
٧٤	السادس - العَمَلُ لَدَى الْبَيْتِ
٧٥	الفصل الثالث: الانفال
٧٥	الأول - الأنفال ملكية الإمام
٨٩	الثانى - اتناء الملكية و وسایل تحصیل ها
١٠١	الثالث - من احكام المشترکات
١١٥	الفصل الرابع: احياء موات و فى المشترکات
١١٥	الأول - المفهوم
١٢٧	الثانى - شروط الإحياء
١٣٣	الثالث - الحريم
١٤١	الرابع - القول فى المشترکات
١٦١	ضمائم

مقدمه

نفت و گاز و فراورده‌های آنها به عنوان یک کالای استراتژیک با تأثیر شگرف بر عرصه‌های اقتصادی، سیاسی و اجتماعی ملل و کشورها به‌ویژه کشورهای نفت‌خیز و صادرکننده و واردکننده؛ تبدیل به یک موضوع مهم بین‌المللی شده است که از ابعاد مختلف به‌ویژه از منظر حقوقی و قوانین و مقررات بین‌المللی مورد توجه قرار گرفته‌اند. امروزه نفت و گاز در مطالعات حقوقی و فقهی علاوه بر مباحث سنتی مربوط به مالکیت و نحوه حیازت و احیا و تصرف آن، با تغییر ماهیت از مسائل ساده به مسائل پیچیده «صنعت نفت» مطرح و دامنه‌های گسترده‌ای را به خود اختصاص داده است که از آن جمله می‌توان مالکیت و حق حاکمیت دولت‌ها نسبت به منابع و درآمدهای حاصل از نفت، میادین مشترک نفتی، نفت دریاها و فلات قاره، نقش سازمان‌های بین‌الدولی و بین‌المللی در صنعت نفت و گاز، رعایت اصول و موازین زیست‌محیطی، فعالیت، قراردادهای و عملیات نفتی، سرمایه‌گذاری‌های بانکی، بیمه‌ای، بورس و مالیات نفتی، حل و فصل اختلافات بین‌المللی نفتی و ده‌ها مسائل مهم و کلان دیگر را نام برد که مجموعه این مسائل به موجب قوانین، مقررات، قراردادهای، عرف‌ها، رویه‌ها و اصول کلی حقوقی تعریف و حد و رسم هر یک از آنها توسط این منابع حقوقی مشخص شده‌اند. از این منظر «صنعت نفت و گاز» و مسائل پیرامونی آن، به دلیل اینکه یک موضوع و مسئله کاملاً مستحدثه محسوب می‌شود، در کتب و آثار مدون فقهی بابتی مستقر و اختصاص نداده‌اند که به منظور پاسخگویی فقهی به ابعاد مختلف آن، می‌باید حوزه‌های پرافتخار عالم‌ان سترگ فقهی، بیش از پیش در تولید علم و معرفت کارآمد مبتنی بر معارف دین و مستند از جواهر کلام آل ... (صلوات ... علیهم) همت گمارند که البته مشروح مذاکرات فقه‌های معظم شورای نگهبان در اظهار نظر نسبت به قوانین و مقررات نفتی می‌تواند در این زمینه راهگشا بوده و مبانی فقهی قوانین و مقررات حاکم نفتی را برای مخاطبان به روشنی به تصویر کشد. با این توضیح که هر چند کتب فقهی موجود بابتی مستقل به صنعت نفت و گاز اختصاص نداده‌اند، اما فقدان بابتی مدون در خصوص یک مسئله نوظهور و مستحدثه، به معنای فقدان مبانی و ریشه‌های آن مسئله در متون و منابع و مصادر فقهی و اسلامی نمی‌باشد، چراکه به دلیل عمق تعالیم اسلام در همه عرصه‌های فردی و اجتماعی، عموم

فقه‌های معظم از متقدمین تا متأخرین و در تمامی ادوار فقهی و در ابواب گوناگون فقه به‌ویژه در ابوابی نظیر انفال، فیء، احیای موات، خمس، بیع، متأجر، زکات و... به مسائل و موضوعات مربوط به نفت توجه داشته‌اند و حتی در رساله‌های مستقلی چون اموال، خراج، اراضی و... به این نوع از مسائل بیشتر پرداخته‌اند و از نفت به عنوان مصداقی از معادن و از معدن به عنوان مصداقی از انفال یا مشترکات و مباحات به فراخور موضوع، بحث کرده‌اند و حتی می‌توان ادعا کرد که پیشینه حقوق نفت در کشورهای اسلامی به احکام و قوانین فقهی مربوط به آن بازمی‌گردد چرا که نفت تابع مقررات انفال، معادن، اموال و مالکیت در فقه بوده است.

به هر حال، از آنجا که هدف درس «فقه استدلالی نفت و گاز» در دوره‌های کارشناسی ارشد و دکتری تحصیلی رشته‌های «حقوق نفت و گاز»، «حقوق انرژی» و «قراردادهای نفت و گاز» آشنایی با نظرات و آرای فقهی مربوط به مالکیت و نحوه استفاده از معادن زیرزمینی نفت و گاز می‌باشد، لذا به منظور آشنایی دانشجویان رشته‌های مذکور و سایر علاقه‌مندان با مفاهیم اولیه و مبانی «فقه نفت و گاز» و دستیابی آنها به چهارچوب مباحث، وجود متونی کم‌حجم و آسان‌شده بود تا دانشجویان بتوانند در مدت و فرصت کوتاه با موضوعات و مضامین پایه‌ای «فقه نفت و گاز» آشنا گردند.

اثری که پیش‌رو دارید مشتمل بر چهار فصل است که شامل مباحثی از «فقه اموال و مالکیت»، «فقه العقود»، «انفال» و «احیای موات و مشترکات» می‌باشد که همراه با ترجمه فارسی و به منظور آشنایی با ابعاد مهم فقه نفت و گاز و اهداف پیشین عرضه گردید و دلیل گزینش این چهار عنوان فقهی به این خاطر بوده است که چون نفت جزء اموال بوده و بر اساس عقود و قراردادهای مبادله و معامله می‌شود، لذا لازم است با نحوه تملک و معامله آن در قالب عقود و عقود انفال و فقه العقود آشنا شویم. از سوی دیگر به منظور تعیین ماهیت مالکیت نفت و گاز و قواعد حاکم بر بهره‌برداری و استفاده و تصرف آنها، مباحث مربوط به احیای موات، مشترکات و انفال را انتخاب کردیم. مخاطبان با آرای فقهی مرتبط با این موضوعات آشنا شوند.

در پایان ضمن تشکر از جناب آقای خرسند، مدیر فرهیخته و ارزشمند انتشارات خرسندی، از همکار محترم جناب آقای هادی شُکری و همچنین از جناب آقای محسن مدنی‌نژاد که در تدوین و تهیه دو فصل اول تلاش مضاعفی مبذول داشته‌اند بی‌نهایت سپاسگزارم.

بمنه و توفیقه

ابراهیم موسی‌زاده

تابستان ۱۳۹۵